

YAHYÂ b. YAHYÂ el-MİNKARÎ

BİBLİYOGRAFYA :

Buhârî, *et-Târihu'l-kebir*, VIII, 310; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, IX, 197; İbn Hibbân, *eş-Sikâh*, IX, 261-262; a.mlf., *Kitâbü'l-Mecrûhin* (nşr. Hamdî Abdülmeccid es-Selefi), Riyad 1420/2000, I, 51; İbn Adî, *el-Kâmil*, III, 1043-1044; VI, 2084-2085; Sem'ânî, *el-Ensâb* (Bârûdî), V, 397; a.mlf., *et-Tahbîr fi'l-mu'cemi'l-kebir* (nşr. Münire Nâcî Sâlim), Bağdad 1395/1975, I, 193; Kâdî İyâz, *Ter-tîbü'l-medârik*, I, 407-409; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam* (Atâ), XI, 113-116; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXIV, 499; XXXII, 32, 35; İbn Abdülhâdî, *'Ule-mâ'ü'l-hadis*, II, 59-60; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ'*, IX, 165, 199, 399; X, 512-519; XI, 374; XII, 558; XIV, 34-35; XX, 19; a.mlf., *Târihu'l-İslâm: sene 221-230*, s. 460-463; Burhâneddin İbn Ferhûn, *ed-Dibâcü'l-müzhheb*, Kahire 1329-30, s. 349-350; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb* (nşr. Halîl Me'mûn Şihâ v.dğr.), Beyrut 1417/1996, V, 41; VI, 183-184, 498.

HALİT ÖZKAN

YAHYÂ b. YA'MER

(bk. İBN YA'MER).

YAHYÂ b. ZEKERİYYÂ

(يحيى بن زكريا)

Ebû Saîd Yahyâ b. Zekerîyyâ
b. Ebî Zâide Meymûn
b. Feyrûz el-Hemdânî el-Vâdî el-Küfî
(ö. 182/798)

**Ebû Hanîfe'nin talebelerinden,
fakih ve muhaddis.**

119 (737) veya 120 (738) yılında Kûfe'de doğdu. Muhammed b. Münteşir el-Hemdânî'ye yahut Benî Vâdia'ya mensup bir kadının mevlâsıdır. Dedesine nisbetle İbn Ebû Zâide diye de anılır. Kûfe'de yetişti, Ebû Hanîfe'nin ders halkasına katılarak uzun yıllar öğrencisi oldu. Tahâvî'ye atfen nakledildiğine göre Ebû Hanîfe'nin ilim meclisinde mezhebin görüşlerini yazıya geçiren kırk kadar öğrencinin en seçkinlerinden on öğrencinin içinde Yahyâ b. Zekerîyyâ da bulunuyordu. Fakat onun bu yazım faaliyetini aralıksız otuz yıl sürdürdüğü yönündeki rivayetler, kendisinin doğum tarihiyle Ebû Hanîfe'nin vefat tarihi arasındaki sürenin otuz yıl olması sebebiyle gerçeği yansıtmamaktadır. Kûfe'de Emevîler ile Abbâsiler döneminde otuz üç yıl kadılık yapan İbn Ebû Leylâ'dan da (Muhammed b. Abdurrahman) faydalandı. Yahyâ b. Zekerîyyâ aralarında babasının ve Haccâc b. Ertât, Şu'be b. Haccâc, Süleyman b. Mihrân el-A'meş, Hişâm b. Urve, Süfyân b. Uyeyne, İsâ b. Dînâr, Mâlik b. Enes, Âsım el-Ahvel, Ubeydullah b. Ömer'in de bulunduğu tâbiin neslinin önde gelen birçok muhaddisinden hadis dinleyerek bu

alandaki kendini yetiştirdi ve "hâfız" unvanını kazandı. Süfyân es-Sevrî'den sonra Kûfe'de hadis alanında ondan daha yetkin bir kişinin bulunmadığı kaydedilir.

Yahyâ b. Zekerîyyâ'dan birçok fakih ve muhaddis rivayette bulundu. Bunların içinde Ahmed b. Hanbel, Yahyâ b. Maîn, Ali b. Medîni, Kuteybe b. Saîd, Yahyâ b. Âdem, Süreyb b. Yûnus, Ahmed b. Menî, Ebû Bekir b. Ebû Şeybe, Hasan b. Arafе sayılabilir. Bir ara Medine'ye ve Bağdat'a giden Yahyâ bu şehirlerde de hadis ve fıkıh öğretti. Hadis rivayeti bakımından Buhârî, Ahmed b. Hanbel, Yahyâ b. Maîn, Ali b. Medîni, Ebû Hâtim ve Nesâî tarafından "sika, sebt, müstakimü'l-hadis, sadûk, mütıkın" gibi sıfatlarla nitelenir. Öğrencisi Yahyâ b. Maîn onun hakkında şöyle der: "İbn Abbas kendi zamanında ilmin son noktasıydı; daha sonra Şa'bî, ardından Süfyân es-Sevrî de kendi dönemlerinin en büyükleriydi. Yahyâ b. Zekerîyyâ ise onlardan sonraki dönemin en büyüğüdür." Hüseyin b. Ali es-Saymerî ve Hatîb el-Bağdâdî de Ali b. Medîni'ye atfen aynı ifadelerle yer verirler (*Ah̄bâru Ebî Hanîfe ve aşhâbih*, s. 150; *Târihu Bağdâd*, XIV, 115). Süfyân b. Uyeyne de Abdullah b. Mübârek ile Yahyâ b. Zekerîyyâ'ya benzeyen hiç kimseyi tanımadığını söyler. Yahyâ el-Kattân'ın, "Kûfe'de benimle ilmî konularda Yahyâ b. Zekerîyyâ'dan daha çok tartışan birini görmedim"; Ali b. Medîni'nin, "İsnad zincirlerini inceleyince hepsinin altı kişi üzerinde odaklandığını gördüm; o altı kişinin ilminin dayandığı mercilerden biri de Yahyâ b. Zekerîyyâ'dır" şeklindeki ifadeleri de Yahyâ'nın ilmi tevarüs geleneğindeki yerini göstermektedir.

Halife Hârûnürreşid tarafından Medâin'e kadı tayin edilen Yahyâ b. Zekerîyyâ, bu görevde dört ay gibi kısa bir süre kaldıktan sonra vefat etti. Vefat tarihi olarak Hatîb el-Bağdâdî, Kureşî ve Zehebî yanında büyük çoğunluk 182 (798) yılını zikreder; İbn Sa'd, Buhârî ve Halife b. Hayyât 183 yılını, muhtemelen İbn Kânî'nin verdiği bilgiye dayanan Leknevî ve Brockelmann ise 184 yılını esas alır. Ancak öğrencisi ve dostu Ali b. Medîni'den gelen rivayet 182 yılını destekler niteliktedir. Kûfe muhitinde ilk kitap telif eden âlimin Yahyâ b. Zekerîyyâ olduğu ve bu konuda Ebû Hanîfe'nin talebelerinden Vekî b. Cerrâh'a örnek teşkil ettiği kaydedilir. Kaynaklar telif döneminin henüz başlarında yaşayan Yahyâ b. Zekerîyyâ'ya *es-Sünen*, *el-Müsned* ve *eş-Şürû' ve's-sicillât* adlı eserleri nisbet etseler de bunlara henüz rastlanmamıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VI, 393; Halife b. Hayyât, *et-Tabakât* (Ömerî), s. 170; Buhârî, *et-Târihu'l-kebir*, IV, 273-274; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist* (Tceddud), s. 313; Hüseyin b. Ali es-Saymerî, *Ah̄bâru Ebî Hanîfe ve aşhâbih*, Beyrut 1976, s. 150; Hatîb, *Târihu Bağdâd*, XIV, 114-119; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ'*, VIII, 337-341; a.mlf., *Tezkiretü'l-huffâz*, Beyrut 1956, I, 267-268; Kureşî, *el-Cevâhirü'l-muğuyye*, III, 585-586; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XI, 208-210; Leknevî, *el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s. 224-225; Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 260; Hasen Mezyû, "İbn Ebî Zâide", *Mv.AJ*, XI, 12-14.

AHMET YAMAN

YAKAZA

(اليقظة)

**Sâlikin mânen uyanık olması
anlamında bir tasavvuf terimi.**

Sözlükte "uyanıklık" anlamındaki **yakaza** kelimesi (Farsça: bîdârî) tasavvufta "sâlikin kalbinin Hak'tan gelen bir uyarıyla uyanıklık haline (teyakkuz) kavuşması" demektir. Hak'tan uzaklaştığına işaret eden gaflet uykusundan uyanan sâlik, içinde bulunduğu âleme ve Allah'a dair bir şuur kavuşur. Bu sayede günahlarından tövbe eder ve Hakk'a yakınlaşmak için gayret gösterir. Sûfiler, "Resulüm! Onlara de ki: Size tek bir öğüt vereceğim, Allah için ayağa kalkın" âyetindeki (Sebe' 34/46) Allah için ayağa kalkma ifadesi yakaza hali olarak yorumlanmış, her müminin gaflet uykusundan uyanması ve cehaletten kurtuluş irfan sahibi olması gereğine vurgu yapılmıştır.

Hâce Abdullah Herevî'ye göre yakaza tasavvuf mertebelerinin ilkidir, ardından tövbe makamı gelir. Yakaza üç şekilde gerçekleşir. Birincisi sâlikin Hak'ın verdiği nimetlerin sonsuz ve sınırsız olduğunu düşünmesi, bu nimetleri bilmek için bütün gücünü harcaması ve nimetlerin şükürünü eda hususunda kusurunu idrak etmesidir. İkincisi sâlikin işlediği günahları bilip hatalarını telâfi yoluna gitmesi, günahlarından arınmak suretiyle kurtuluş talebinde bulunmasıdır. Üçüncüsü, sâlikin hayatı boyunca ibadet yönünden kazandığı veya elinden kaçırdığı şeylerin farkına varması, vaktini boşa harcamaması, kaçırdığı fırsatları tekrar elde edip kalan zamanını değerlendirmek için dikkat etmesidir. Herevî'ye göre kulun yakaza haline ulaşması için ilim tahsil etmesi, Allah'ın emir ve yasaklarına uyması, bir mürşid-i kâmilin sohbetine katılması gerekir. Böylece olaylara akıl ve kalbin nuruyla yaklaşır, nefsinin tanır, Hakk'a tâzimi artar ve belâlara